

Családi emlékek

A száz éve született Juhász Gyuláról

napokban kerestem valamit. Dokumentumot, valamilyen adatot. Megsürgült újságok, színehagyott fényképek között kutattam, de nem találtam meg. Viszont a kezembe akadt egy ütött-kopott, salátává feslett dosszié, rajta nagyapám kezeirása: *Juhász Gyula*. A fedőlap alját a „leltár” tölti ki: egy darab Irodalmi alaphoz írt közlemény; Féja-cikkre írt válasz három példányban; a gödöllői előadás vázlata; az Ipar utcai ház fényképe. A további tételek manapság már olvashatatlanok, azaz egy dátum nagy nehezen kislábilázható: 1957. június 19. ...

Akkortájt gyerekfejjel még nemigen fogtam föl a családot ért kellemetlenségeket: Eörsi Júlia „Tied a sírig” című könyvét, pontosabban pamfletjét, továbbá egy Féja-cikket. Az irodalmi körökben nagy vihart kavart esemény óta 26 év telt el. A több mint negyedszázad természetesen a Juhász családot sem kímélte. A költő testvérei közül nagyapám, *Juhász Endre* 1966-ban, keresztanyám, *Király-König Péterné* pedig 1976-ban távozott az élők sorából. Haláluk után *László* bátyámról meg rám szállt a nagy előd még meglevő hagyatéka. Időközben néha eszembe jutott, illene papírra vetnem a költő legközvetlenebb hozzátartozóitól — édesanyjától, testvéreitől, édesanyámtól — hallott történeteket. Igyekeztem őszinte volt, ám mindig közbejött valami. A fakó dosszié ezúttal ellenállhatatlan erővel idézte föl bennem bensőséges hangulatú karácsonyesték, születés- illetve névnapok szellemidézeit. Beszéljenek tehát az emlékek.

Életrajzírók, komoly szavú irodalmi előadók előszeregettel festették kopottnak és elhanyagoltnak *Juhász Gyulát*. Nagyapám az egyik ilyen előadás után közvetett úton akarta közölni az előadóval a beállítás valótlanágát. Kérése elől azzal tértek ki: hátha megsértődik az előadó a helyreigazításért.

Sértődés ide, sértődés oda, vegye már egyszer tudomásul a közvélemény, noha a költő nem volt soha divatfi, ám kopott ruhában, elnyűtt, kehes cipőben sem járt. Ruháit édesanyja mindig mérték után, Szeged legkiválóbb szabóinál, *Steinnél*, *Szalkánál*, később *Gyarmathynál* csináltatta, miként fehérműről és cipőjéről is ő gondoskodott. Mit sem adott nadrágjának élére, ám a tisztaságra, a megfelelő minőségre kényes volt. Bizonyára sokan kézlegyintéssel térnek napirendre e jelentéktelennek tűnő részlet fölött, ám az igazság sohasem lehet mellékes, ha erejével egy hazugságot némitunk el. Egyébként is a külső jellemzője az embernek.

Sok esetben elegendő egyetlen elhangzott vagy leírt kedvezőtlen vélemény, amely azután néhány ismétlés és hozzáfűzés után igazságként megy át a köztudatba. Az első ilyen vélemény *Kosztolányi* toliból eredt, bizonyára nem azzal a céllal, hogy költőtársa és barátja fényképét kedvezőtlenül befolyásolja. Tény: önmagáról gyakran festett kedvezőtlen képet írásaiban, miként önkarikatúrái is igazolással szolgálhattak a csúnya arckép általános elfogadásához. Nevetséges dolog lenne, éppen nekem, amellett kardoskodtam, hogy nem volt olyan csúnya, mint amilyenek sokan föltűntetik. Nagyapám kifejezetten jóképű férfi volt és — hasonlított bátyjára. A jellegzetes fekete Juhász-szemek — amelyek *Kosztolányi* szerint korromfeketék voltak és úgy égtek, mint a szurokfekete lángok — mindkettőjük arcán domináltak.

Sokszor és sokan kérdezték: valójában miféle betegsége volt a költőnek? A válaszom: nem elsősorban orvosi probléma tragédiája. Az állítás igazolására álljanak itt életének sorsfordító eseményei, illetve főbb állomásai.

1906 nyarán tanár! oklevéllel a székelyben ismert íróként várta a

kultuszminiszteri döntést: érdekesek találják-e arra, hogy olyan helyen kezdje meg pedagógusi működését, ahol írói ambíciójának kifejtésére alkalom, tér és lehetőség kínálkozik. Augusztus végén jött meg a ki nevezés Máramarosra, a piaristák gimnáziumába. A pezsgő pesti élettől és a tiszai jákaktól egyaránt elszakítva, egy határszéli kisvárosban jelöltetett ki működése színterét. Nem bírta sokáig. Egy kis cédulát hagyott hátra lakása asztalán: *consummatum est*, azaz elvégeztetett. Visszatért Szegedre, ahol az otthoni nyugalom, a Tisza, no meg a jóbarátok meghozták életkedvét.

1907 nyarán areulcsapással is fölér az újabb döntés: szülőföldjéről messzire, Lévára, az ottani gimnáziumba neveztek ki tanárnak. A megoldás: egy hónap elteltével újabb levelet hagyott hátra. A „szöveg” ismert: *consummatum est*. Előbb Pestre szökök, majd ismét szülővárosában igyekeznek felejteni a méltánytalanságot. A következő állomás Nagyvárad, ahol a premonstreiek világi tanára lett. A pezsgő, befogadni kész és újra áhítozó légkörű város — amely a „Nyugat” mellett legszámottevőbb irodalmi csoportosulás, a „Holnap” hazája is lett — meglepő szeretettel fogadta a fiatal költőt. Nagyvárad megfelelt, ám csupán ideiglenes állomás, csupán felcsillantása a lehetőségeknek. A magyar kultúra minisztériumától a honi irodalom elhivatott prófétája számára nem telik többre egy szakolcai kinevezésnél. A remények teljesülésére azután pontot tesz a makói át-helyezés. 1914. március 4-én Pestre utazik, ahol egy szállodai szobában öngyilkossági kísérletet követ el. A következő állomás, mint már annyiszor, Szeged. Lassú gyógyulás a forradalmi hangulat hatására. A háborúellenes mozgalom erősödése ismét értelmet ad életének.

Nagyapám egyik feljegyzésében a következők olvashatók:

„Végtelen nagy örömet okozott számomra 1918. őszén az olasz frontra küldött verseskötete és levelezőlapja, melyben bátorít (nem a harcra) és biztat, hogy rövidesen együtt lehetünk. Novemberben, amikor hazaérkeztem, nyoma sincs kedélybetegségének. Minden perce foglalt. Ir, előadásokat tart, mi több, a színházi direktorium tagjaként a színház művészeti vezetésére is megbízást kap.”

Tanácsköztársaság: teljesítőképessége a csúcsponton. Boldog, elégedett ember. A rendszer célkitűzései és a saját vágyai szinkronban vannak. Ellenforradalom: a megismert és egyszerű már megvalósult társadalmi rendért, ha megbukott is, érdemes harcolni. Az eszme továbbra is élteti, ám a kilátástalan küzdelem lassan felőrli erejét.

E felvázolt csomópontok világosan mutatják, hogy milyen történelmi szituációk, események adtak neki vitalitást, mikor lehetett egészséges, s hogy milyen tényezők váltották ki életuntagságát. Nem a betegség volt tehát az ok, hanem a körülmények szűlték, fokozták fel vagy nyugtatták a betegséget.

Ha a Zrínyi utcában járok, a 3-as számú ház előtt mindig kézenfog egy régi emlék. A költő anyjának és húgának első emeleti lakásában töltöttem szinte a fél gyermekkoromat. Ültem a széken, könyököltem az asztalon, amely több mint negyedszázada a múzeum tulajdona. Álmomban pedig néha találkozom avval az emberrel akit még akkor is — az 50-es évek elején — visszavárt az édesanyja.

A minap különös álmom volt. A Tisza-parton ballagok. A Roosevelt téren nem akarok hinni a szememnek. A szobor megmozdul, nevemen szólít, majd lelép a talapzatról és odajön hozzám. „Elsősérek” — közli

velem. Körülnézek. Járókelő számtalan, mégsem tűnik föl senkinek sem. Egy ideig szótlanul haladunk egymás mellett. Oldalt fordítom a fejem. Hasonlít a nagyapámra — állapítom meg.

— Mond csak, áll még a Vedres utcai házuk? — kérdezi, majd mintegy magyarázatként hozzáfűzi: — Tudod, édesanyám meg a testvéreim nekem építették, de néhány héttel a beköltözés előtt...

— Igen, tudom. Találtál egy nyugalmasabb helyet a belvárosi temetőben. Egyébként ugyanaz lett a sorsa, mint az Ipar utcai háznak. Az irodalmi emlékek lerombolása manapság is nemzeti sportjaink közé tartozik.

— Máramarosra, Léva, Szokolca, Makó és persze Szeged — sorolom az ismert városneveket.

— Csak nem földrajzból akarsz előadást tartani — kérdezi hamiskás mosollyal az arcán.

— Szó sincs róla, csupán azt akarom kérdezni, hogyan alakul az életed, ha 1906 szeptemberében egy pesti gimnáziumban kezded pedagógusi pályádat?

— Azt hiszem akkor minden másként alakul — válaszolja bánatosan. — Kérlek erről ne beszéljünk.

— Az egyik versedben írod: „Volt néhány szép napom...”

— Így igaz. Amikor például anyáddal játszottam, kifejezetten boldog voltam. Lovagolt a hátamon, nagy párnacsatákat vívtunk, négykézlábra ereszkedve ugattam, egyszerűen minden trükköt bedobtam, hogy megnevettessem.

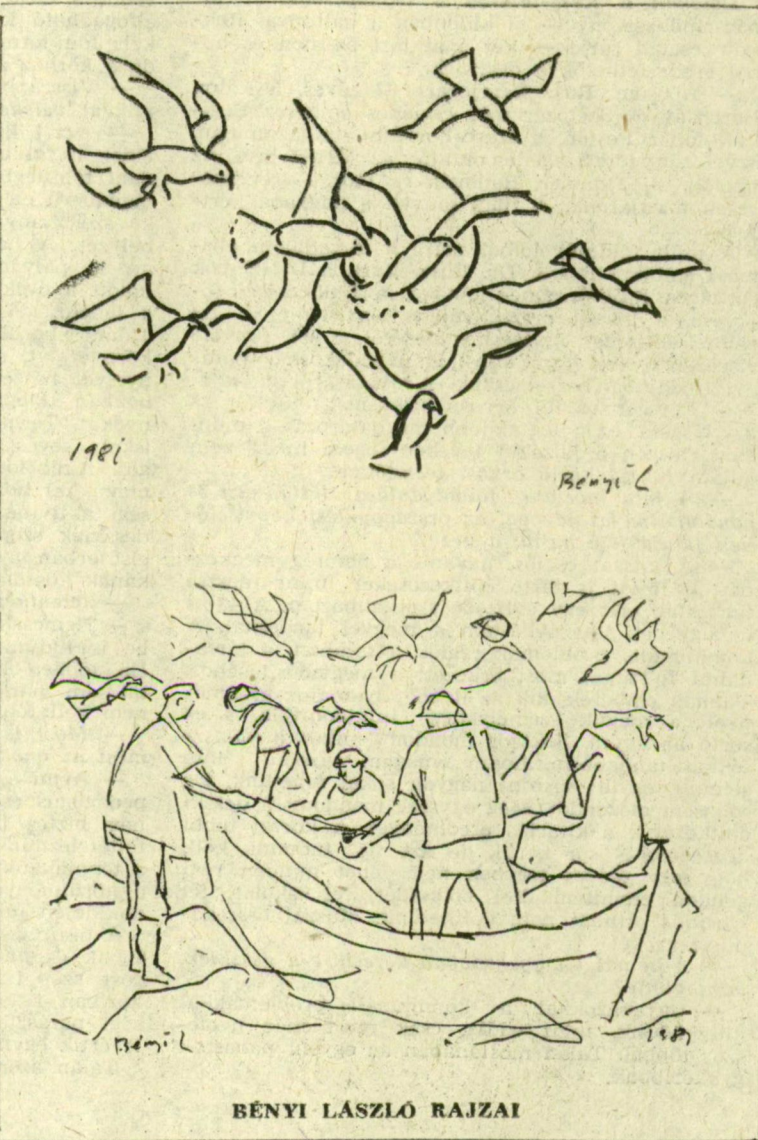
Már a vár előtt járunk. Édesanyjáról kérdez. Elmondom, hogy a szellemi és a fizikai frissessége még 90 éves korában is bámulatra méltó volt. Időnként, amikor veled álmodott, éjszaka riasztotta hűgödat: „Engedd be Gvuluskát, végre megjött. Nem hallod, hogy dörömböl az ajtón?” — kérlette.

Balra fordulok, hogy újabb kérdést tegyek föl, de körülöttem csupa idegen. Hova tűnhetett? Visszaszaladok a szoborhoz. Mintha egy kicsit másképp állna a haja, mintha egy csöppet rám mosolyogna...

Azóta reggelente belecsepeksz a karomba.

Hiába. Talán mélyen alszom, talán a körmeim rövidek...

THÉKES ISTVÁN

BÉNYI LÁSZLÓ RAJZAI

Györi László

Gyártelep

Házak cigányai.
Krumplik virágai.
Szirmukon cementgyár,
édes, idegen nyár.
A kő keserűi,
a fény botfűli.

Ut a dróton a díszhab.
Kicsi magvai híznak.
Körülötte pedig
vén por legyeskedik.
Osszesügnak a krumplik,
s ő pírban elúszik.

Veress Miklós

Madárhalál

Vergődött még a tenyeremben,
félíg lehunyva kis szemét
meg-megrándult — hogy tehetetlen —
a karmaiban még a lét

élet és halál közti görcsben
aztán hirtelen elcsitult
oly váratlan s annyira bölcsen
mint aki érti mi a múlt

és az a semmi is miért van:
fuldoklás után nyugalom
és hogy miért csak belül sírtam
annak okát én sem tudom

csupán azt, hogy a tenyeremben
éppen a halált ringatom
és azért csak hogy egyszer engem
ringasson így a fájdalom.

Fonnyadt virágok

Jeles költőnk, Baróti Szabó Dávid (1739—1819) a „magyarság virágj”-nak nevezte szólásainkat, közmondásainkat. Igaza is van, ha jelentőségüknek megfelelően használjuk őket. A jó stílushoz éppúgy hozzátartozik egy-egy szólás, közmondás használata, mint például a változatosság.

A virág akkor szép, ha nyílik és illatozik. A szólások és a közmondások akkor teszik stílusunkat mozgalmassá, beszédünket színessé, ha nem változtatunk rajtuk önkényesen. Sajnos, az önkényes változtatgatásra jó néhány példa akad (nem a véletlenül elkövetett vétségekről beszélünk).

Bizony, megesisik, hogy két közmondást összekevernek, mert úgy vélik, hogy így humorosabb, és a mondanivalót is jobban kifejezi. Még ez az utóbbi is alig hihető. Ugyan milyen mondanivalójuk lehet számunkra az alábbi kevert közmondásoknak? Például: *Alamuzsi macska partot mos; Ki mint veti ágyát, maga esik bele; Addig nyújtózkodj, amíg meleg!* Első hallásra néhányan talán még humorosnak érzik az effele kijelentéseket, amelyek sokszor már az izléstelenség határát súrolják, mint például: *néma gyereknek híg a leve*. Hamar rájöhetünk, hogy a nyelv tudatos rombolásáról van szó, s másodsor hallva aligha nevet rajtuk bárki is.

Másik gyakori jelenség a szólásoknak és a közmondásoknak az eltorzítása. A mondat második része az elsőnek általában a szó szerinti kiegészítése, esetleg megmagyarázása. Ezzel épp a lényegét vonják el: *Aki másnak vermet ás, az sírásó; Addig jár a kórsó a kútra, míg el nem löpjék; Ki korán kel, az álmos*. Van agyafúrta módon kitalált torzítás is. A megállt bennem az úto szólásunk jelentése: a meglepetéstől meglepettem. Nyelvjárásainkban a következőképpen is ismeretes: *megállt a szívem ütője*. A torzított változat a következő: *megállt a vesémben a velő* (jelentése nem változott; kitalálására a vesevelő ételnev is hatással lehetett).

Az már ritkább, amikor torzítás is, keveredés is történik: *Kicsi a borsó, de falra hányják*. Az erőltettség itt már nagyon a szemünkbe ötlök.

A szellemességen szívesen derülünk, ezeken a kiforgatott szólásokon és közmondásokon azonban nem. Akik a bemutatott módon használják őket, humoros hatást akarnak elérni, de legfeljebb csak egy fanyar mosolyt kaphatnak szándékukért. Csak a szándékukért, mert az általuk „alkotott” mondásokat csak enyhe jóindulattal lehet még szellemeskedésnek avagy jópofászkodásnak felfogni.

A fonnyadt vagy az út szélén eltiport virág már nem szép, nem illatozik többé. Szólásainkat, közmondásainkat se tiporjuk el, mert éppen lényegüktől fosztjuk meg őket! Ebben a vonatkozásban is érvényesül Arany János Letészem a lantot című versének az alábbi mondata: „Ki örvend fonnyadó virágnak, Miután a törzsök kihalt?”

M. ZS.